

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN *ŞİPSEVDİ* ROMANINDA THOMAS HOBBS'UN *LEVIATHAN* ADLI ESERİNİN ETKİLERİ

Özgür İldeş*

Özet: Bu makalede, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın (1864-1944) *Şipsevdi* romanı ile Thomas Hobbes'un (1588-1679) *Leviathan* isimli eseri arasında düşünce dünyası açısından paralellik ve farklılıklar ele alınmış olup Gürpınar'ın, Hobbes'tan açık ve dolaylı şekillerde etkilendiği belirtilmiş ve bu iddia, iki kitap arasındaki metinsel karşılaştırmalarla desteklenmiştir. Söz konusu ettiğimiz iki eserde Gürpınar ile Hobbes arasındaki başlıca paralellikler, "İnsan insanın kurdudur." anlayışı (insan tabiatının olumsuz algılanışı); örgütlü din eleştirisi, hurafe karşıtlığı ve bilimsel metoda bağlılıktır (pozitivizm). İki yazar arasında farklılık arz eden başlıca meseleler ise Hobbes, *Leviathan*'da mutlak yetçi bir devleti insan tabiatından doğan çatışma ve kargaşaya karşı bir çare olarak sunarken Gürpınar, *Şipsevdi*'de insan tabiatının olumsuzluklarını aşmayı sağlayacak somut bir çözüm önerisi veya kapsamlı bir siyasi proje geliştirmemektir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Thomas Hobbes, *Şipsevdi*, *Leviathan*.

THE INFLUENCES OF THOMAS HOBBS' *LEVIATHAN* ON THE NOVEL *ŞİPSEVDİ* BY HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Abstract: In this article, the convergences and divergences between Hüseyin Rahmi Gürpınar's (1864-1944) novel *Şipsevdi* and Thomas-Hobbes' (1588-1679) *Leviathan* are analyzed in terms of the worlds of thought, and it is argued that Gürpınar is openly or implicitly influenced by Hobbes, which is supported by textual comparison between the two works. The convergences between the two works are the belief that "Man is man's wolf" (a negative approach to human nature); the criticism of organized religion and opposition to superstitions; and adherence to scientific method and positivism. The divergences are that while Hobbes in *Leviathan* presents the absolutist state as a solution to the conflicting human nature and anarchy, Gürpınar in *Şipsevdi* does not present a comprehensive and concrete political solution that could solve the negativities arising out of human nature.

Keywords: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Thomas Hobbes, *Şipsevdi*, *Leviathan*.

* Dr., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Mezunu.

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca, Doğu medeniyetinin etkisi altında kalan ve bu çerçevede gelişen Türk edebiyatı; XIX. yüzyılın başlarından itibaren, Batı medeniyetini tanımaya ve ondan etkilenmeye başlar. Bu itibarla, Tanzimat yıllarıyla birlikte yazarlarımızın giderek Batılı referanslara yöneldiğini ve o kaynaklardan daha çok beslendiğini söyleyebiliriz.

Tanzimat dönemiyle başlayan Batılılaşma sürecinde Osmanlı-Türk aydınının zihni, Batı'dan geniş ölçüde etkilenir. Batılılaşma sürecini yaşayan Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), 1889 yılından 1940'lı yılların başlarına kadar eser vererek Türk edebiyatının en velut yazarlarından birisi olur. Gürpınar, bu uzun yazarlık döneminde, Batılı filozof ve yazarları okur, hatta Fransızcadan Türkçeye hatırı sayılır sayıda eser tercüme eder. Bu da, Batılılaşmanın kendi dünyasına tesirini ifade eder.

Bu makalede, Türk romanının önemli temsilcilerinden olan yazarımızın önde gelen romanlarından *Şıapsevdi*'de, İngiliz filozofu Thomas Hobbes'un *Leviathan* adlı eserinin etkileri, düşünce dünyasındaki paralellikler çerçevesinde ele alınmaktadır. Gürpınar'ın düşünce dünyasının oluşmasında, Batılı pozitivist-materyalist felsefecilerin çok önemli yeri vardır. Çalışmamızda, bu simalardan birisinin de, İngiliz aydınlanma çağı filozoflarından Thomas Hobbes olduğu gösterilmeye gayret edilmektedir.

Bu makale, Türk modernleşmesinin tüm dönemlerinde eser vücuda getirmiş Gürpınar'ın düşünce dünyasını ve temel problematiğini ortaya koyarken Batılı bir zihniyeti temsil eden filozof Thomas Hobbes'un hangi görüşlerinden etkilendiğini, bunları sosyal olaylara ve toplumu oluşturan kişileri anlamada nasıl uyguladığını, *Şıapsevdi* üzerinde göstermek amacını taşımaktadır. Edebiyat ve edebî metinle ilgili kaynaklarda, daha önce Thomas Hobbes'un Gürpınar üzerindeki etkisine sadece değinip geçen çalışmalar mevcut olmakla birlikte, bu etkiyi analitik olarak açıklayan bir çalışma henüz yayımlanmamıştır. Çalışmamız, bu konuya mütevazı bir katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Makale, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, toplumlarındaki benzer sürecin aydınları olmaları açısından Thomas Hobbes ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın dönemleri içerisindeki yerine kısaca değinilmektedir. İkinci bölümde, *Şıapsevdi* ile *Leviathan* arasındaki paralellikler ve bunların metinlerle örneklendirilmesine, başlık-

lar hâlinde yer verilmektedir. İkinci bölümde, romandan, *Leviathan*'dan ve genel olarak Hobbes'tan yapılan alıntılarla etkilenmenin hangi yönde ve nasıl olduğu dikkatlere sunulmaktadır.

1. YAŞADIKLARI DÖNEM İÇERİSİNDE THOMAS HOBBS VE HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

İngiliz filozofu ve siyaset felsefecisi Thomas Hobbes (1588-1679), yaşadığı dönem itibariyle Rönesans'tan Aydınlanma Çağı'na geçiş dönemi filozoflarından kabul edilir.

Avrupa'da Ortaçağ'ın skolastik felsefesinin başı-sonu belli, güdümlü düşünce yapısına sahip, gittikçe sönmeye başlayan statik felsefiyle birlikte Rönesans, ilk modern dünyanın zihniyet yapısının temellerini atar. Rönesans, Avrupa'nın içinde bulunduğu ataletin sonucunda devinimsizlikten dolayı bulanıp kirlenen felsefesinin, tekrar Antik Çağ'daki gibi çağlayıp devinmesi anlamına gelir. Rönesans, başlangıçta referansını yine kendi kaynağından, Antik Yunan'dan alır.

Dinden hukuk ve devlet felsefesine, oradan da doğa felsefesine kadar hayatın her yönünü yeniden ele alarak inşa eden Rönesans felsefesinin, günümüz dünyasının bile şekillenmesinde çok büyük bir etkisi olan en büyük yeniliği, daha önceki dönemde görülmemiş bir 'insan' meydana getirmesidir. Rönesans felsefesinin ilk ve en temelli çıkışı insan sorunu üzerine olur. 'Hümanizm' olarak adlandırılan bu felsefe, dogmaların cenderesinde sıkışıp kalmış orta zaman insanının çaresizliği karşısında, modern insanın yeni hayat anlayışının esaslarını belirler. Bu esaslar, din merkezli olmayan bir insan ve dünya ile ilgili felsefe kurmaya dayanır. Rönesans, böylece benliğini bulmuş bireyin hayat sahnesine çıkmasının çıkışını açar.

Aydınlanma Çağı felsefesinin temellerinin atıldığı ve Hobbes'un da yaşadığı dönem olan 17. yüzyılda felsefe, Rönesans'ın temellerinde, matematik ve fizik merkezinde gelişen bir 'rasyonalizm'e dayanır. Bu dönemde, doğa bilimlerindeki kayda değer gelişmelerle doğanın da matematik formüllerle ya da kavramlarla anlaşılabilirliği düşüncesi gelişir. Doğa ile akıl, madde ile zihin arasında bir uygunluk fikrinden hareketle rasyonalizm düşüncesine ulaşılır. Hobbes da döneminin bu felsefe geleneğine uyarak Ortaçağ'ın tanrı merkezli ve Aristotelesçi dünya görüşüne karşı çıkar ve tabiat bilimlerine yönelir. Galilei ve Kepler'in çalışmalarından fazlaca etkilenir; akıl ve deneysel yöntemi ön plana alır. Bu doğrultuda Locke, Berkeley ve Hume gibi ampirik bir anlayışın temsilcisi olur. Var

olan her şeyin 'madde' olduğunu ve maddenin hareketiyle açıklanabileceğini savunarak "dünyayı, mekanik hareket yasaları tarafından yönetilen bir cisimler bütünü" olarak kabul eder. Bunun sonucunda, materyalist bir anlayışı benimser.

Hobbes, dinin ve kilisenin etkisinden uzak, mutlak bir monarşiyi savunması dolayısıyla, Anglikan ve Katolik Kilisesi'nin hedefi durumuna düşer. *Leviathan*, Hobbes'un felsefesini anlattığı en önemli eseridir.

Thomas Hobbes'un felsefesinden önemli ölçüde etkilenen Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romancılığı, Osmanlı-Türk toplumunun geçirmiş olduğu Batılılaşma serüveninin bir parçasıdır. Gürpınar'ın yazımıza konu olan *Şipsevdi* romanı, Batılılaşma sürecinde toplumumuzun kanayan yarası durumundaki sorunlarını işaret etmek ve roman üzerinden bunlara çareler arama çabasının bir ürünüdür. Gürpınar; Tanzimat'la başlayan, Meşrutiyet ve Cumhuriyet'e geçiş sürecinde gelenekten beslenen ve artık modern hayatta varlığını sürdürmesi söz konusu olamayan klasik zihniyet karşısında, akıl ve bilimin öncülüğünde pozitivist bir anlayışın hayata geçirilmesini savunur. Bunu anlatırken bu süreçte toplumda görülen ikilikler (Doğu-Batı, eski-yeni vb.) ekseninde felsefesini aktarır.

Gürpınar, pozitivist-materyalist felsefeden etkilenerek oluşturduğu düşünce dünyasında, toplumu Batılı değerlere göre geri bırakan her türlü engele karşı çıkar. İnsanın tabii varoluşuna uygun olan yaşayışının önündeki toplumsal-siyasal nedenler üzerinde durur ve bu noktada, realist-natüralist anlayışla kaleme aldığı romanları üzerinden, Türkiye'deki Batılılaşmayı sosyal eleştiriye tâbi tutar.

Görüldüğü gibi, bilim ve aklın merkeze alındığı bir zihniyete doğru akıp giden Batı medeniyetine mensup filozof Hobbes ile geleneksel zihniyet karşısında Batılı bu zihniyeti toplumun dinamikleri hâline getirmek isteyen romancı Gürpınar, farklı iklim ve dönemlerde benzer süreçlerin içerisinde yetişmişlerdir. Makalenin bundan sonraki bölümünde, Gürpınar'ın Hobbes'tan nasıl etkilendiği, *Şipsevdi* romanında Hobbes'un *Leviathan* eserinin etkileri bağlamında, her iki eserden yapılan iktibaslarla anlatılmaktadır.

2. LEVIATHAN'DA İLERİ SÜRÜLEN DÜŞÜNCELERİN ŞİPSEVDİ'DE GÖRÜNÜŞÜ

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şipsevdi* romanı ile Thomas Hobbes'un *Leviathan* adlı eseri arasında önemli benzerlikler mevcuttur.

Şıpevdî'de yer alan ve Hobbes ile paralellik arz eden etkiler, bu bölümde üç ana başlık altında incelenmektedir: Bunlar; "İnsan insanın kurdudur." anlayışı, "Örgütlü Din Eleştirisi ve Hurafe Karşıtlığı" ile "Bilimsel Metoda Bağlılık" (Determinizm-Pozitivizm)'dir.

2. a. *İnsan İnsanın Kurdudur (Homo Homini Lupus Est)*¹

Şıpevdî'nin arka planında Thomas Hobbes'un "*Homo homini lupus est*" (İnsan insanın kurdudur.) felsefesinin çok derin etkileri vardır. Romanın olay örgüsünün temelini oluşturan çatışmalar ağını, Hobbes'un bu felsefesinin şekillendirdiği söylenebilir. Dolayısıyla denilebilir ki Gürpınar; *Şıpevdî*'yi, Hobbes'un bu felsefesini tecesüm ettirmek, edebiyata aktararak orada ifadesini buldurmak üzere kaleme almıştır.

Her iki yazar da insan tabiatının aslen kötü ve çatışmacı olduğunu ve bencilce birbirini yok etmeye çalıştığını söyler. Hobbes, bu felsefesini '*On Citizen*' (Vatandaş Üzerine) adlı eserinde şu cümlelerle zikreder:

"To speak impartially, both sayings are very true; That Man to Man is a kind of God; and that Man to Man is an arrant Wolfe. This is true, if we compare Citizens amongst themselves; and the second, if we compare Citizens." (Tarafsız olarak ifade edersek, şu iki söz de çok doğrudur: Birincisi, insan insanın bir nevi tanrısıdır; ikincisi ise, insan insanın tam anlamıyla kurdudur. Birincisi, vatandaşları kendi aralarında karşılaştırdığımızda, ikincisi ise şehirlerin kendi aralarındaki ilişkilerini düşündüğümüzde geçerlidir.)²

Şıpevdî'nin ana kahramanı Meftun Bey'in romanın başından sonuna kadar olay örgüsünün temelini şekillendiren çatışmalardaki işlevi, Hobbes'un "İnsan insanın kurdudur." felsefesini somutlaştırmaktır. Meftun Bey, son derece gösterişli ve farklı bir yaşama biçimi arzu eder; ancak onun için yeteri kadar parası yoktur. Bu parayı, cimri denebilecek ölçüde tutumlu ve varlıklı olan komşusu Kasım Efendi'den almayı planlar. Bu amacına ulaşmak için, kız kardeşi Lebibe'yi Kasım Efendi'nin oğlu Mahir'le evlendirmek, sonra da Kasım Efendi'nin kızı Edibe ile kendisi evlenmek ister. Romanın olay örgüsü, Meftun Bey'in sürdürmek istediği bu alafranga hayat biçimi için gerekli olan parayı temin etmek üzere yaptığı planlar etrafında düzenlenir. Bu hedefi gerçekleştirmek isteyen Meftun Bey, yaşadığı toplumun değer yargılarına ters düşen çok çeşitli davranışlar sergiler ve İstanbul'da daha fazla yaşayamayarak Paris'e kaçmak zorunda kalır. Meftun Bey, romanın sonunda kendisini bütün

bu yaşadığı sefaletle sürükleyen felsefeyi savunur. İşte burada, onun ağzından çıkan sözlerin dayanaklarından birisini de, Hobbes'un söz konusu felsefesi teşkil etmektedir. Meftun Bey, hayatın bencillik etrafında cereyan eden bir savaş içerisinde sürüp gittiğini, bencilliğin bir şekilde tatmin edilerek refaha kavuşmanın meşru ve aynı zamanda bir tabiat kanunu olduğunu, Paris'ten kardeşi Raci'ye yazdığı mektuptaki şu sözlerle ifade eder:

"(...) İşte hayat nazariyesinin anahtarı!.. Bütün insanlar, kendilerinden daha ahmakların zararına refahuna tesis ve maişetini tevsi etmek gibi iğfalkâr bir kaide ile yaşıyorlar... Ministr, tacir, îrad sâhibi, edip, şair, hekim, filozof her kim olursa olsun hayat refahuna nail olmuş bulunanlar mükellef sofralarının başına oturdukları zaman etrafta ne kadar aç, ekmeğe muhtaç sefiller olduğunu akla bile getirmeksizin iştahlarını teskine sıvanıyorlar... çünkü beşerin sefaleti ebedî bir meseledir. Şimdiye kadar halledilememiş ve edilemiyor... Bunu zihne getirerek iştihayı ihlâlde ne mânâ var. İnsanlar servet ve cahın anahtarlarını elde edinceye kadar rahim, şefik, hamiyetperver olurlar... Ondan sonra kendileri için 'sefalet' tedavi kabul etmez, beşerî bir maraz ve rahm-ü-rikkat gibi şeyler müzmin birer sinir hastalığı menzilesine iner... Avrupa'da şurada burada insanların zaruretin tehvin namına verilen müsamereler, balolar, zenginlerin, işsiz, güçsüz zengin kadınların can sıkıntısına karşı icad ettikleri bir nevi eğlencedir. İnsaniyetperverlik değildir..." (*Şipsevidi*, s. 481).

Felsefesini, Meftun Bey'in sözleriyle dikkatlere sunan Gürpınar'a göre, refaha kavuşmak bir eşiktir. İnsanlar, bu eşiği geçtikten sonra arkalarına bakmaksızın bencillığe sürüklenir. Bu, insanlığın halledilmeyen temel sorunudur. İnsanlık için yapılan ve bencillik dışındaki "iyi" hasletler de refaha kavuşamamış insanların birer avuntusudur. İnsanların bütün amacı, insanî olana yönelme değil, bu eşiği geçme mücadelesidir.

Gürpınar, insanoğlunun tek amacının bencilce üste çıkararak gücü elde etmek ve insanlar arasındaki adaletin güçlülerin gücünü sürdürdürebilmek için ürettikleri bir mekanizma olduğunu Meftun Bey'in aracılığıyla şöyle ifade eder:

"İnsan daima kendinden zayıfını çiğneyip tepeleyip üst tabakaya tırmanmak hırs ve gayretindedir. O sahte adalet-i beşeriye ahmakları tahtı itaatte tutmak için tertip olunmuştur. Daima, daima altta kalanın canı çıksın kaidesi hükümfermadır. Fakat bazen altta kalanlar pek bunahıyorlar. O zaman demir kafeslerini çâk eden müfteris hayvanlar gibi gözlerini kan bürüyor. Kükreyerek, sahte adaletin bütün haillerini kırarak su-i idare mahbesinden dışarı fırlıyorlar..."

"İşte o zaman hükümdarlar tahtlarından tekerleniyor, her şey alt üst oluyor, kan gövdeyi götürüyor... Zengin fıkara karışıyor. Herkes hamiyetperver oluyor..."

"Bu dünyada her şeyden evvel hüküm süren hodbinliktir. Herkes kendi hodbinliğine nazaran ef'alini tanzim yolunu arar. Bir ferdin, harekâtını hodbinliğine tatbik diğerinin aynı emeline muhalif düşeceği adalet ve kavâninin tesisine lüzum hiss olunur. İnsanlardan biri (kendi) hodbinisini kanun tanıtmaya zaman ve zemini müsait buldukça daima her hakikati çiğner... Milyonlarca halkı keyif ve istibdadına esir etmekten çekinmez." (*Şipsevdi*, s. 481-482).

Gürpınar, hayatta insanları harekete geçiren temel sebebin bencillik olduğunu ve insanların isteklerinin çatışması durumunda, kanunla icra edilen adalet ortaya konmazsa türlü mücadelenin çıkacağını vurgular. Gürpınar, burada tam olarak "İnsan insanın kurdu"dur." felsefesinin geçerliliğinden bahsetmektedir:

"Büyük filozoflardan biri bakınız bu sadette ne diyor:

Hodbinlik tabiaten bîhaddır. Bir insan mutlak surette ve ilânihaye mevcudiyetini muhafaza etmek, yeis ve iztıraptan âzâde kalmak, mümkün olabildiği kadar refaha nail olmak ister. Bu hodbinane ikdamatına hail olan her şey nefret, hiddet ve infialini tahrik eder. Bu haili izalesi vacip ve amansız bir düşman addeyler. Her şey, her şey, her şey benim olsun der... Bu kabil olamayacağından hiç olmazsa her şeyi kendi arzusuna râm etmek hâkimiyetine yol arar. Her şey benim olsun diğerlerine bir zerre bile kalmasın, işte hareketin nâzımı budur. Hodbinî bîpâyândır. Dünyayı doldurup taşar." (*Şipsevdi*, s. 482).

Görüldüğü gibi, Gürpınar, bencilliğin insanın tabiatında var olan sonsuz bir arzu olduğunu vurgular:

"Bir insana: Binnefs mahv ve nabud olmakla bütün dünyanın mahvolduğunu görmek şıklarından hangisini tercih edersin? sualini sorsanız ekseriya bu sual mizânının hangi kefesini ağır basacağını izaha lüzum yoktur zannedirim; her şahıs kendi başına nefsanî bir kâinat bir hodbinlik merkezidir. Hodbinlik tuğanını haricen maddî manevî korkular, hâiller ile kapalı bulmasa her bir şeye ehemmiyet vermiyerek gayeye varmak ister. Sonra sayısız hodbinlerin tehalûf ve taarruz ve âmâlından zuhur edecek kargaşalık tasavvur buyurulsun. O zaman dünyanın hâli ne olur? İngiliz filozofu meşhur (Hop)un kavlince "La guerre de tours contre tours"³ felâketi zâhir olur. İşte bu sebebe mebnî aklen bir hükûmetin teessüs lüzumu tebeyyün eder: Binaenaleyh hükûmet insanların haiz oldukları kuvvetle yekdiğerine karşı ilka etikleri mütekebil korku sebebiyle vücut bulmuştur. Şefkat faziletine gelince bu haslete ekseriya karşı gelen şey bedhahlık yahut taassuptur. Evvela bunlardan birincinin menşe ve derecelerini inceleyelim. Bedhahlık henüz cüz'î bir hâl vaz'ında pek çoktur; umumîdir; hemen herkeste vardır ve pek suhuletle kabarr; yukarı dereceleri bulur. Alman edibi meşhur Göyte'nin "kayıtsızlarla adavetin bu dünya tamam mekânlarıdır" sözü pek haklıdır. Bizim için ne saadettir ki hazm, teenni ve nezâket örtülerini bedhahlığın üzerine atıyorlar da bu çirkin şeyin, ne kadar umumî ve mütekebil olduğunu ve cümlelerin cümleye karşı harp ilanı hakikatının manen fikren olsun ne mertebede hüküm sürdüğünü görmekten bizi menediyor.

İşte kardeşim Râci, bu sözler benim değil hakikati aramağı hayat mesleğı ittihaz etmiş büyük bir Alman filozofunundur." (*Şıpevdi*, s. 481-482).

Gürpınar, haklılığını Batılı filozoflar Schopenhauer ve Hobbes'un felsefesi ile desteklemektedir. Meftun Bey üzerinden Hobbes'la benzer düşünceleri paylaşan Gürpınar, insan tabiatının doğuştan bencil olduğunu, varoluştan gelen bu durumun insanı her şeyin merkezine çektiğini vurgular. Gürpınar, bunun doğal sonucu olarak insanın paylaşımı kabul edemediğini ve böylece çıkarları çatışan kişiler arasında kaçınılmaz olarak bir mücadelenin ortaya çıktığını vurgular. Gürpınar, bencilliğin beraberinde getirdiğı çatışma hâlinin ancak toplumsal bir sözleşme sonucu kurulacak hükümetle önlenebileceğini düşünmektedir ki aslında bu, Hobbes'un felsefesinin tastamam kendisidir.

Hobbes, insanların esasında tabiaten eşit olduklarını, doğuştan getirdikleri farklılıkların bir eşitsizlik gibi görülmemesi gerektiğini ve herkesin daha güçlü olduğu tarafıyla bu eşitsizlik gibi görünen farklılıkları bir nevi telafi ettiğini vurgular. Buradan hareketle, eşit olma hâlinin insanlar arasında umut eşitliği doğurduğunu ve bunun neticesinin güvensizliğe ve onun da savaşa meyil verdiğini belirtir. Hobbes bunu "herkesin herkesle savaşı" olarak ifade eder. O, ortak bir hayatın idamesinde, kişilerin hoşuna giden hiçbir tarafın olmadığını; bilakis, bunun onlar için çok büyük bir acı vesilesi olduğunu ve ne acıdır ki, kişileri bir diğerinden korkmaktan kurtaracak bir kudretin de olmadığını altını çizer:

"Eşitsizlikten güvensizlik doğar. Bu yetenek eşitliğinden, amaçlarımıza erişme umudunun eşitliği doğar. Bundan ötürü, iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar.

(...)

Güvensizlikten savaş doğar. Herhangi bir kimsenin başkalarına olan güvensizliğinden kurtulması için, kendisi için tehlikeli olabilecek kadar büyük başka bir kuvvet kalmadığını görünceye kadar, cebren veya hıleyle, olabildiği kadar çok insanı hâkimiyeti altına almasından başka akla yatkın bir yol yoktur: ve bu, o kişinin kendi varlığını koruması için gerekli olanın ötesinde bir şey değildir ve buna genellikle cevaz verilir. Ayrıca, fetihler yoluyla güçlerini, güvenliklerinin gerekli kıldığından daha fazla arttırmak isteyenler olduğu için; durum böyle olmasaydı mütevazı sınırlar içinde kalmakla yetinecek olan başkaları, istila yoluyla kendi güçlerini arttırmazlar ise, sadece savunma yaparak uzun zaman dayanamazlar. Dolayısıyla, bir insanın kendi varlığını korumak için başka insanlar üzerindeki egemenliğini bir şekilde arttırması gerekli olduğundan, buna da cevaz verilmelidir.

Hepsini korkutmaya yeterli güç olmadığı vakit, insanlar arkadaşlıktan zevk almazlar, tersine bir hayli üzüntü duyarlar. Çünkü, herkes, arkadaşı tarafından, kendi kendine biçtiği değer ölçüsünde değer verilmesini ister: ve, hakir görme veya küçümsenme belirtileri gördüğünde ise, doğal olarak, cesaret edebildikleri kadar (ki bu cesaret, insanları barış içinde tutacak bir gücün yokluğunda, herkesi birbirine saldırtmaya yetecek kadar büyüktür) kendisini küçümseyenlerden, zarar vererek, başkalarından da, korkutma yoluyla, daha büyük bir değer koparmaya çalışır.

Bu durumda, insan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de, şan ve şeref. Birincisi insanları, kazanç için; ikincisi, güvenlik için, üçüncüsü ise, şöhret için mücadele etmeye iter. Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş hâlidir." (*Leviathan*, s. 92- 93).

Hobbes'a göre, insanlar doğuştan eşittir. Bu eşitlik sonuçta, amaçlarına erişme umudunun eşitliğini sağlar. Buradan hareketle insanlar, aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi isterlerse çatışma doğar. Çatışma, düşmanlığı ve diğerini baskı altına almayı ya da yok etmeyi doğurur. Kişi, kendi varlığını korumak için gerekli her şeyi yapacaktır. İnsanın doğasında üç temel savaş nedeni mevcuttur; rekâbet, güvensizlik ve şan, şeref... Birincisi kazanç, ikincisi güvenlik, üçüncüsü ise toplumsal statü için mücadele etmeye iter.

Birincisinde insan, kazanmak için çevresindeki fizikî ve sosyal unsurları egemenliğine katmak ister, bunun için şiddete bile başvurur. İkincisinde, kendini korumak için, ikincisinde ve üçüncüsünde de aynı gerekçelerle şiddete başvurur, yani sonuç olarak birlikte yaşayan herkes herkese karşı savaş hâlidir. Bu doğal bir durumdur. İşte bu noktada çatışmayı önlemek için devlet olmalıdır.

Herkesin herkesle çatıştığı, savaş hâlinde olduğu böyle bir topluma güvensizlik hâkimdir. Böyle bir toplumda; hiçbir sosyal, ekonomik, siyasî etkinliğin önemi yoktur. Hobbes buradan hareketle insanlara ne olduklarını gösterip sonra en uygun siyasî örgütlenme biçimini önerir. Toplumun neden devlete gereksinim duyduğunu ortaya koymaya çalışır; çünkü devlet hem insanların isteklerini frenler, hem güvenli bir ortam oluşturur, hem de kişisel savaşları önler. İnsan, aklını ön plana alarak diğer insanlara ihtiyacı olduğu bilincinden hareketle toplu yaşama katılacaktır, yani aklıyla barışa yönelecektir. Tüm insanlarda var olan kendini koruma isteği doğa durumunda savaşa neden olurken toplumsal durumda barışa neden olacaktır. Yani insanlar haklarını korumak, güvencede olmak için uzlaşacaklar ve ortak bir 'egemen' oluşturacaklardır. Özetle, Hobbes'un 'doğa insanı', sosyal varlık değildir, insan insanın kurdudur, sürekli birbirini kemi-

rir, yok etmeye çalışır. Bu durum kendi varlığını da tehlikeye atacağından, kendini koruma isteği uzlaşmayı zorunlu kılar ve doğal insan uzlaşmacı, sosyal insana dönüşür.

2. b. Örgütlü Din Eleştirisi ve Hurafe Karşıtlığı

Yanlış Batılılaşma teması etrafında kurgulanmış bir olay örgüsüne sahip olan *Şipsevdi*'de, temayı somutlaştırmak maksadıyla kendi kültürüne sırtını dönmüş alafranga bir aile ile zihni batıl inanışlarla ve hurafelerle şekillenmiş bir ailenin karşı karşıya getirildiklerini görürüz. Romanda; Gürpınar'ın din hakkındaki görüşlerini, çatışmanın bir tarafını temsil eden, zihni batıl inanışlarla ve hurafelerle şekillenmiş Kasım Efendi ailesinin fertleri ile romanda yer alan diğer cahil kişilerin tanıtımından ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarından öğreniriz.⁴ Gürpınar, dinin bizzat kendisini değil, cahil insanların kendi çıkarları doğrultusunda batıl inanışları ve hurafeleri nasıl dinî bir inanç olarak benimsediklerini tenkit eder. Kasım Efendi ve ailesinin fertlerini merkeze alarak komik unsurlar yardımıyla yobazlığı, batıl inanışları ve hurafeleri eleştirir.

Gürpınar, din eleştirisini romanın eğitim seviyesi düşük cahil kişileri üzerinden gerçekleştirir. Meftun Bey'in karısı Edibe'nin, Meftun Bey'le evlendikten sonra köşkün alafranga alışkanlıklarına intibak sorunu yaşadığında dert ortağı olan çaçaron, dedikoducu ve cahil mahalle kadını Azize Hanım'ın çatalla ilgili şu cümleleri onun zihninin nasıl hurafelerle örüldüğünü ve dolayısıyla yanlış din algısını ortaya koyar:

"Dünyada o zıkkımla yemek yiyenlere yarın ahrette zebaniler uçları sivri kızgın çatallarla yemek verecekler. Aman Rabbim, acımana sığındım. Allah'ın verdiği parmaklar dururken demir parçalarıyla yemek yenir mi?" (*Şipsevdi*, s. 325).

Meftun Bey'in evinde Edibe'nin Fransızca konuşmaya teşvik edilmişinde Azize Hanım yine benzer bir tepki gösterir:

"Söyleme kızım sakın ha!.. Sonra cayır cayır yanarsın. Frenkçe söylediğin lakırdı, başına yarın ahrette şana azap olacak. Dilin kızgın maşayla ensenden çekilecek." (*Şipsevdi*, s. 326).

Azize Hanım, Edibe'ye, Meftun Bey'in ailesiyle mücadele etmesinin önemini "onlarla dalaşmanın din yolunda savaşa girmek kadar sevabı" (*Şipsevdi*, s. 328) olduğunu, bunların damarlarına şeytan girdiğini söyledikten sonra okumak, üfleme, çamaşırlarına tütsü yap-

mak, su içtiği bardağa okuyarak tükürmek gibi telafi yollarını da gösterir:

“Bilirsin ya, ben Eskici Hoca’dan izinliyim. Senin ağzına tükürüp ben de sana izin veririm. Senden su istediği vakit sana öğreteceğim duayı oku, bardağın içine tükür, ver içsin. İnlanmış insan tükürüğü öylelerine şifadır. Utanmazların kiminin suratına kiminin suyuna tükürmeli. Bilmez misin? İstanbul’da bizim komşu kavafın damadı Saim ne kadar içkiye düşküdü. Ben parayı çocuğun lazımlısına attım. Tam yedi gün orada durdu. Sonra o parayla rakı aldım. İçine biraz gebe kadın sidığı karıştırdım. Dur şeyinki.. Muhtarların Müzeyyen o zaman gebeydi. Hiç aklımdan çıkmaz. Ondan sonra sarhoşa rakıdan bir öğrenme geldi. Sonunda tövbe mi etti kurtuldu. Karısı Sıddıka bana hâlâ dua eder.” (*Şipsevdi*, s. 328-329).

Edibe, Azize Hanım’ı Meftun Bey’in evine götürdüğünde, Meftun Bey’in odasının duvarında asılı bulunan “dekadan şairlerden” Verlaine’in gazeteden kesilmiş resminden türker, onu “papaz” a benzetir. Ünlü kişilere ait büstleri ve resimleri “nâ-mahrem” kabul ettiklerinden etekleriyle yüzlerini kaparlar ve tövbe ederler. Evin salonunu gezen Kasım Efendi de meşhur kişilerin büstleri ile çıplak insan ve hayvan bibloları karşısında şaşırır.

Meftun Bey’in kız kardeşi Lebibe, Azize Hanım’a Promete tablosu hakkında bilgi verirken Azize Hanım; “Çok şükür Alah’ıma... Böyle şeyler öğrenmeyi bana kısmet etmedi. İnşallah bundan sonra da etmez. Gelininiz Edibe Hanım da pek toydur. İnancı tamdır. İkimiz birlikte ‘Ahmed Bican’ hazretlerini tamamı yirmi defa hatmettik.” (*Şipsevdi*, s. 336) diyerek zihin dünyasını dikkatlere sunar.

Yanlış din yorumları ve hurafeleri toplumu geri bırakan bir neden olarak gören Gürpınar gibi Hobbes da devlet işlerine karışan kilise düzeni ve hurafeleri eleştirir. Hobbes, *Leviathan*’da “din”, “hurafe” ve “gerçek din” kavramlarını tanımlar:

“Zihnin uydurduğu veya herkesçe kabul edilen hikâyelerden hayal edilen görünmez bir güçten korkulması, DİN; eğer bu hikâyeler herkesçe kabul edilmiyorsa, HURAFE. Hayal ettiğimiz güç gerçekten hayal ettiğimiz gibi ise, GERÇEK DİN.” (*Leviathan*, s. 51).

Hobbes, İngiltere’de 1642’de kraliyet taraftarlarıyla kilise arasında patlak veren ve pek çok kraliyet taraftarının Avrupa’ya sürüldüğü iç savaş trajedisini yaşayanlardan birisidir. O, kilisenin devlet yönetimi (krallık) üzerindeki baskısının kaldırılarak toplumsal hayatta ortaya çıkan krallık-kilise ikiliğinin (duality) “devlet”in lehine sonlandırılmasını savunur ve din adamlarının Ortaçağ skolastiği ile her şeyi kendi çıkarlarına yorumlama anlayışına şiddetle kar-

şı çıkar. Skolastik gelenek içerisinde din kisvesinde tatbik edilen hurafelere de bu zeminde karşı çıkar. Hobbes, din kisvesi altında kilise tarafından savunulan hurafelerin aslında gelenekten gelen birer yanılgılar olduğunu inanır:

“Gelenekten ileri gelen yanılgılar.

Son olarak, gerçek olmayan veya şüpheli tarihten kaynaklanan yanılgılara gelirsek; azizlerin hayat hikâyelerindeki bütün bu batıl mucizeler efsanesi ve Cehennem, Araf, şeytan çıkarma türünden fikirlerini ve ne akılda ne de Kutsal Kitap'ta yeri olmayan diğer fikirleri savunmak için Roma Kilisesi âlimleri tarafından iddia olunan bütün görüntüler ve hortlaklar hikâyeleri ve Tanrı'nın yazılı olmayan kelamı dedikleri bütün o gelenekler, kocakarı masallarından başka nedir ki? Bunlar, eski kilise babalarının yazılarında bir ölçüde dağınık bulunsalar da; o babalar, doğru olmayan hikâyelere kolaylıkla inanabilen insanlardı.” (*Leviathan*, s. 473).

Hobbes; dini, 'devlet'le ilişkili olarak düşünür. Hobbes'a göre dinler, tabiatın üstün güçleri karşısında duyulan korkudan (çok tanrıcılık, perilere, cinlere inanış) ve en yüksek neden üzerindeki düşüncelerden (tek tanrıcılık) doğmuşlardır. Her birine göre de kendi inancı doğru, ötekilerinki yanlış ve boştur; ama doğru inanç ile yanlış inanç arasındaki bu ayrım, rastlantıya, tek kişinin keyfine bağlı olmaktan kurtularak değişmeyen anlamını yine devlette kazanır.

Din, toplumsal örgütlenmenin bir parçasıdır. Devlete hükmeden olmamalı, devletin çatısı altında varlığını sürdürmelidir. Çünkü belli bir otoritenin altına girmeyen kilise, devletin parçalanmasına yol açan tehlikeli bir kurum olabilir. Bu nedenle, toplum tarafından düzenlenir ve hayata katılır. Bütün dinî kurumlar, devletin pozitif kanunlarına tâbidir. Bu yüzden papalığın devlete karşı üstünlük iddiası temelsiz ve zararlıdır. İnsanların aynı anda iki efendiye birden hizmet edemeyeceğini söyleyen Hobbes, iç barışı sürdürebilmenin tek yolunun, devlet başkanının aynı zamanda kilisenin de başkanı olması ve dini de denetim altında tutması gerektiğini söyler.

2. c. Bilimsel Metoda Bağlılık (Determinizm-Pozitivizm)

Gürpınar'da olgunlaşmış bir pozitivizm söz konusudur. O, *Şekavet-i Edebiyye* adlı eserinde; “Ben her eserimde kari'lerimi, avamî şathiyat arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeğe uğraşdım!”⁵ der. Gürpınar'ın “yüksek felsefe”yle, bütün eserlerinde olduğu gibi *Şıpsevdi*'de de, Batılılaşma yolunda eksen kaymasına uğrayan toplumun geniş halk kitlelerinin gelenekten gelen yanlış inanışlarına, kronik-

leşmiş hastalıklı düşüncelerine ve dine dayandırılan batıl inanışlarına karşı çıkararak Batı'nın akla ve bilime dayalı pozitivist zihniyetini topluma yerleştirmeye çalıştığını açıkça söyleyebiliriz. Gürpınar, kişilerin dinden ve gelenekten getirdikleri inanışların ve düşüncelerin toplumsal yasalara dönüştüğünü ve bunların doğa yasalarıyla ve insan tabiatıyla uyuşmamasının kişileri potansiyel olarak bir mutsuzluğa sürüklediği fikrini romanın geneline yansıtır. Bu felsefesini romanda şu cümlelerle zikreder: *"Tabiat kanunlarına karşı gelmeğe uğraşan beyhude yorulur. İnsanların bütün nâşad olanları, bedbahtları, kendi yürüyüşünü tabiat kanunlarına uydurmağı bilmediklerinden-dir."* (Şıpsevdi, s. 200). Örneğin Gürpınar, geleneksel ahlak anlayışı karşısında romanda serbest aşkı savunur. Oysaki, romanın genel ahlak anlayışı içerisinde buna imkân yoktur. Bundan dolayı, romanda mutlu bir aşk yoktur. Gürpınar, Şıpsevdi'de geleneksel hayatın temsilcilerini, okuyucuyu eğlendirmek adına komik durumlara düşürüp karikatürize ederek olabildiğince eleştirir.

*"Hiçbir şeyin nedensiz olmadığını, her olayın, her sürecin ve her oluşumun bir nedeni bulunduğunu, her şeyin kendisini üreten koşullar tarafından belirlendiğini, bu sürecin zorunluluk içerdiğini öne süren..."*⁶ felsefe terimi olarak tanımlanan determinizm, Şıpsevdi'de Meftun Bey'in kız kardeşi Lebibe'nin ağzından da; *"Her fiilin bir sebep, bir saik tesiriyle vukubulduğunu daima bize izah eder durursunuz... (...) Mademki her fiili bir sebep doğurmuş.. Benim gençliğimi.. hissimi, kadınlığımı niçin insaf göziyle görmüyorsunuz."* (Şıpsevdi, s. 249) cümleleriyle âdeta tanımlar.

Meftun Bey, amacına ulaşmak için her türlü yalan, hile ve ahlak dışı yollara başvurmakta bir sakınca görmez. O, alafranga tarz yaşama emellerine ulaşabilmek için Batılı dostu Mösyö Makferlan'ın planıyla önce kendisine Şark Şimendiferleri Piyangosu'ndan ikramiye çıktığı yalanını uydurarak Kasım Efendi'nin gönlüne ve kesesine girmeye çalışır. Bu yalanı ortaya çıkınca, yine fikir babası Mösyö Makferlan'ın aklıyla Mahir'i kendisi gibi alafranga hayat tarzına alıştıran ona, babasının parasını, senedini ve mührünü çaldırır. Determinist bir anlayışa dayandırarak meşrulaştırmaya çalıştığı yozlaşmış düşüncelerini şu cümlelerle açığa vurur:

"-Birader!. Bu dünyada bütün ahmaklar nasip olan mukadderata boyun eğler... sivri akıllılar ise nasibin ahkamı değiştirmek yollarını ararlar... Bu âlemde her şey bir sebebe, bir nazariyeye, görünen, görünmeyen bir kanuna bağlıdır. Bu kanunları mehma emken keşfederek onların netayicinden istifade etmenin çaresine bakmalıyız. Yoksa hâlimiz bitiktir. (...) çok yerde insan nasi-

bini kendi tevlid etmek iktidarını haizdir. Benim de kısmetim bu imiş... böyle imiş diye kadere bağlanıp durmamalıdır." (*Şiṣevdi*, s. 391).

Gürpınar, *Şiṣevdi*'de pozitivist anlayışı da dile getirmektedir:

"En büyük üstadımız tabiat, kütüb-i tahsil, meşk ve irfan kitabımız yine tabiatır. Hilkatın malı olan her satırları birer ezeli sahifedir. Fakat onda münderiç maddeleri her zaman vazih, ayan değildir. Bunu her göz göremez, herkes okuyamaz. İnsan fıtratın, muhitin, tahsilin lûtf ve muavenetiyle açılır. Hilkatın kör olarak dünyaya gelmiş ne bakar körler vardır. Âlim, cahil, genç, ihtiyar hepimiz bu bakar gözlerimizle her gün ne büyük hakikatleri çiğneyip geçiriyoruz. Pastör'ler, Küri'ler gibi dehâ şimşekleri asırlarda ancak birkaç defa çıkarıyor." (*Şiṣevdi*, s. 201).

Hobbes'ta bilimsel metot ve pozitivizmin (geçiş dönemi) ilk hâlleri görülür. Determinist felsefeyi benimseyen Hobbes, her şeyin varoluş sebebini bilimsel nedenlere dayandırır:

"... Bilim, sonuçların ve bir olgunun bir başka olguya bağımlılığının bilgisidir: bilim sayesinde, halen yapabileceğimiz şeylerden, istediğimizde nasıl olup da başka bir şey veya başka bir zamanda benzer bir şey yapabileceğimizi biliriz; çünkü bir şeyin nasıl, hangi nedenlerle ve ne şekilde meydana geldiğini bilirsek, benzer nedenleri denetleyebildiğimiz vakit, o nedenlerden benzer sonuçlar çıkmasını da sağlayabiliriz." (*Leviathan*, s. 45).

İnsan doğasıyla ilgili gerçeklerin ya da olguların evrenin doğasıyla paralellik arz ettiğine dair bir bilim görüşü geliştirmeyi amaçlayan Hobbes felsefesinde, tıpkı bir rasyonalist gibi, geometrinin yöntemini benimsemiştir, zira geometri ona göre kesin, "a priori" birkaç ilkeden çıkarılabilir ve bilgi veren sonuçlardan, önermelerden meydana gelir. Hobbes'a göre; "*Geometriciler çok ayrıcalıklı bir yer elde etmeyi başarmışlardır. Zira yıldızların gözlemlenmesinin, yeryüzünün haritasının çıkarılmasının, zamanın ölçülmesinin ve uzak mesafe yolculuklarının sonucunda insan hayatı için yararlı olan şeylerin tümü binalardaki ihtişam, savunma mevzilerinin gücü, makinelerin mükemmelliği, kısaca modern dünyayı geçmişin barbarlığından ayıran her şey, neredeyse tamamen geometrinin bir hediyesidir.*"⁷⁷ Felsefeyle bilim arasında bir ayırım yapmayan Hobbes, her problemin ilke olarak doğa bilimlerinin yöntemleriyle çözülebileceğine inandığı için pozitivist bir düşünür olarak kabul edilir.

Hobbes'a göre, tabiatın somut ve soyut olan her şey, 'doğal nedenler'le birbirine bağlıdır ve doğal nedenler tarafından 'tek anlamlı' ve zorunlu olarak belirlenir. Doğal nedenler, her yerde hep birdir ve hep aynıdır. Bu yönü ile Hobbes'un sistemi çok tutarlı bir natüralizmdir.

SONUÇ

Yaptığımız inceleme sonucunda Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şıpsevdi* romanı ile Thomas Hobbes'un *Leviathan* eseri arasında belirgin benzerlikler tespit edilmiştir. Makalede belirtildiği gibi, Gürpınar'ın *Şıpsevdi*'de Hobbes'un adını bizzat zikretmesi, içerik olarak *Şıpsevdi* ile *Leviathan* arasında paralellikler olması, Gürpınar'ın Hobbes'tan etkilendiğinin açık kanıtıdır. Bunların yanında başta romanın ana kahramanı Meftun Bey olmak üzere diğer kahramanların tutum ve davranışlarının özellikle Hobbes'un insan tabiatı üzerindeki felsefesini roman düzleminde somutlaştıracak derecede Hobbes'la uyumlu olması, bu tesirin bir diğer kanıtıdır. Özellikle, insan tabiatının olumsuzluğu, pozitivizme bağlılık ve din eleştirisi konularındaki tutumları, bu benzerliklerin en başta gelenleridir. Hobbes'un insan tabiatına dair çıkarımları ve Rönesans sonrası Aydınlanma Çağı filozoflarından olması dolayısıyla, Ortaçağ düşünce sisteminden hızla uzaklaşarak akıl ve bilimi ön plana almasıyla pozitivist bir çizgiye sahip olması, benzer bir sürecin içinden geçen Gürpınar'a oldukça yakın gelir. Gürpınar, *Şıpsevdi* ile Hobbes'un bu dünya görüşünü âdeta roman düzleminde somutlaştırır. Romanda, Osmanlı-Türk toplumuna mahsus bazı yerel ve özel sorunlar ele alınırsa da, özellikle insan tabiatına ilişkin olmak üzere pek çok evrensel meseleye de değinilir ve bunlara ilişkin felsefî görüşler ortaya konulur. Bu görüşler, Hobbes'un felsefî dünyasıyla fazlaca paralellik arz eder. Gürpınar, bu görüşleri doğrudan ifade etmek yerine onları, roman kahramanları üzerinden vermeyi tercih eder. Özellikle Meftun Bey'in sözleri üzerinden Gürpınar'ın pek çok görüşü öne çıkarılır. Gürpınar'ın Batılı düşünürler arasında özellikle Hobbes'a ağırlıklı yer vermiş olması, onun aydınlanmacı ve pozitivist dünya görüşü ile insan tabiatıyla ilgili genel olarak olumsuz bir anlayışa sahip olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

DİPNOTLAR

- 1 "Homo homini lupus est." sözünü Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000) adlı eserinin 163. sayfasında; "İlk kez olarak Romalı ozan Plautus tarafından kullanılmış olmakla birlikte, İngiliz filozofu Hobbes tarafından, insanların haklarından bir kısmını toplumsal bir sözleşmeyle egemen bir yöneticiye devretmelerinden ve devletin kurulmasından önceki durumların, insanların kendi çıkarlarını hayata geçirmek için her yola başvurma tavırlarını ifade etmek üzere yeniden ortaya çıkarılan ve insanın, insanın kurdu olduğu anlamına gelen Latince deyim." olarak açıklar.
- 2 "Homo homini lupus est." (İnsan insanın kurdudur.) sözü Hobbes'un *On Citizen* (Vatandaş Üzerine) adlı eserinde bizzat zikredilir. Fakat Thomas Hobbes'un en önemli eseri olarak ka-

- bul edilen *Leviathan*'da bu felsefe üzerinde uzunca durulmaktadır. (*On Citizen*, ed. Richard Tucke-Michael Silverthone, Cambridge University Pres, 1998, s. 3).
- ³ "La guerre de tours contre tours", Thomas Hobbes'a ait Fransızca bu söz "Herkesin herkeşe karşı savaşı" olarak tercüme edilebilir.
- ⁴ Romanda Meftun Bey ile Kasım Efendi ailelerinin iki farklı zihniyeti temsil ettiklerini isimlerine eklenen unvanlarda da gözlemleyebiliriz. Zira Tanzimat yıllarından beri yanlış Batılılaşma temasını işleyen romanlarımızda Batılı, alaturka zihniyete mensup kişiler "Bey"; Doğulu, alafrağa zihniyete sahip kişiler de "Efendi" unvanıyla tanıtılır. Örneğin, Ali Bey (*İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey*), Felatun Bey (*Felatun Bey ile Rakım Efendi*), Bihruz Bey (*Araba Sevdası*), Şatırzâde Şöhret Bey (H. R. Gürpınar'ın ilk romanı *Şık*'ın ana kahramanı), Meftun Bey, alafrağa zihniyeti temsil ederlerken Rakım Efendi, Naim Efendi, Kasım Efendi alaturka zihniyeti temsil ederler. Efendi unvanını alan kişiler Batılılaşma sürecinde genellikle muhafazakâr; ama üçkâğıtçı, din taciri, softa, sahtekâr vb. olumsuz tipleri temsil ederler.
- ⁵ Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1329/1913), *Şekâvet-i Edebiye*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsi, Dersaadet, s. 68.
- ⁶ Cevizci, Ahmet, (2000), *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma, İstanbul, s. 237.
- ⁷ Hobbes, Thomas, (2007), *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (çev. Deniz Zarakolu), Belge Yayınları, İstanbul, s. 3.

KAYNAKÇA

- Cevizci, Ahmet, (2000), *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma, İstanbul.
- Gökberk, Macit, (1985), *Felsefe Tarihi*, 2. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1946), *Şıpevdi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul.
-, 1329 (1913), *Şekâvet-i Edebiye*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsi, Dersaadet.
- Hobbes, Thomas, (2007), *Leviathan, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, YKY, İstanbul.
-, (2007), *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (çev. Deniz Zarakolu), Belge Yayınları.
-, (1998), *On Citizen (Vatandaş Üzerine)*, (ed. Richard Tucke-Michael Silverthone), Cambridge University Pres.
- Moran, Berna, (1997), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 1, 6. bs., İletişim Yayınları, İstanbul.
- <http://www.plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral>. 31.10.2010.